

Дуња Богићевић¹
ОШ „Ђорђе Крстић“, Београд

Стручни рад
Методичка теорија и пракса, број 2/2021
УДК: 821.163.41.09-93 Капор М.
821.163.41.09-93:305-055.2
стр. 162–173

ДУХ МОДЕРНОСТИ У ПРОЗИ МОМЕ КАПОРА

Резиме: У раду се бавимо анализом омладинског романа Моме Капора, *Белешке једне Ане*, са становишта родних студија. Сама концепција овог приступа тумачењу књижевног дела полази од идеје да су родни стереотипи један од градивних елемената нашег културног наслеђа и, донекле, колективног идентитета, те да се, као такви, преносе с генерацију на генерацију како кроз свакодневни живот, тако и кроз књижевни дискурс. Бавећи се анализом конкретного романа, аутор овог рада се осврће на основне мотиве, специфичност приповедних форми и наративних поступака кроз које писац устаљене стереотипне обрасце мишљења и деловања, етаблиране норме и патријархалне конструкте онеобичава доводећи читаоца у стање упитаности над њиховом оправданошћу. Сходно томе, увиђамо да Капорова прозна дела специфичним чине не само лакоћа стила са којом овај аутор приступа књижевном раду, већ и иновативан и јединствен поглед на стварност доносећи освежење и дух модерности на књижевну сцену.

Кључне речи: књижевност за младе, омладински роман, родне студије, родни стереотипи, присуство жаргонизама, дух модерности, патријархално друштво.

УВОД

Свет књижевног дела представља испреpletану мрежу ликова и догађаја, међуљудских односа засованих на одређеном систему вредности и уверења на којима се баштини ауторско схватање света, независно од начина на који им се приступа при стваралачком чину. Обликујући га у складу са сопственим доживљајем света, са тенденцијом ка изражавању подржа-

¹ bogicevicd97@gmail.com

вајућих или оспоравајућих ставова према затекнутим вредностима, служећи се одређеним наративним поступцима и систематичношћу с којом приступа стваралачком чину, аутор ствара једну „паралелну стварност“ у којој функционишу „типски ликови“, јунаци који својим понашањем и уверењима привлаче пажњу читаоца и чијом фаворизацијом, несвесно, усвајамо одређена становишта, идеолошка уверења и идеје скривено уткане у срж књижевног дела.

Књижевно дело, само по себи, има моћ да имплицитно преноси на читаоца одређене „поруке“. Међутим, тај процес нипошто се не може сматрати једностраним, јер ће свачије схватање прочитаног дела бити другачије, самим тим што су наше перцепције свакодневних појава и феномена умногоне различити, као што са различитим предзнањем и искуством приступамо ономе што читамо.

Стога, може се рећи да на формирање наше личности и идентитета много већи утицај од биолошких импликација и друштва у ком одрастамо, имају производи масовне културе са којима се свакодневно сусрећемо и према којима изграђујемо одређен критички однос, усвајајући само оне ставове и идеје које се уклапају у наш тренутни систем представа о свету који се, с сазревањем и променом перспективе, временом може мењати.

Из тог разлога, као један од најважнијих задатака унутар општеобразовног циља којим се тежи свестраној изградњи и развоју личности, испоставља се рад на изградњи читалачких навика, формирању склоности и укуса. Осим што доприноси еманципацији и оплемењивању личности, читање води ка спознаји света и пружа нам могућност да разумемо појаве и проблеме са којима се свакодневно сусрећемо.

У најранијем узрасту, дете треба усмерити одабиром оних књижевних текстова који ће бити прилагођени, пре свега, њиховом узрасту, интересовањима и степену когнитивног развоја. Кроз активност читања развијају се многе когнитивне функције, као и сам речнички фонд, па ће, у том смислу, корист бити вишеструка. То се, конкретно, односи на напредак у целокупном учењу и разумевању садржаја, независно од наставног предмета, као и на развој комуникационих вештина и функционалних способности. Временом, ученици ће, на основу дотадашњег читалачког искуства, бити у стању да самостално направе одабир дела која ће читати.

ОМЛАДИНСКИ РОМАН КАО ИСКОРАК У СЛОБОДУ

Посебно место у савременој књижевности за младе има специфична прозна врста – омладински роман. Ови романи одликују се младалачком суптилношћу и бунтовничким сензибилитетом чији је носилац млади јунак из чије се перспективе сагледава стварност с покушајем да се релативизују друштвене норме и патријархална уверења, чиме се читалац наводи на размишљање о њиховој оправданости, али и подстиче на деловање у складу са сопственим моралним и вредносним начелима, независно од екстерних фактора и очекивања која намеће заједница.

Својим начином одевања, понашањем и говором млади јунак се издваја од остатка света, чиме се читаоцу, имплицитно, шаље порука да треба неговати сопствену аутентичност, што

је нарочито важно у данашњем друштву у коме појединац, најчешће вођен тежњом за неким видом потврде и прихватања, прибегава конформистичком понашању и укалупљивању у задате оквире. Тај јунак, уједно је и представник једне друштвене групе – групе младих и мислећих људи који о свету који их окружује имају изграђене ставове и критички однос. Они пормишљају стварност дубоко, метафизички, умногоме се ослањајући на логику и снагу сопственог интелекта.

Појавом ових романа направљен је значајан искорак на пољу књижевности за младе, управо из разлога што су у дотадашњим књижевним делима посвећеним дечјој читалачкој публици, млади јунаци приказивани као стидљиви, уплашени и изразито сензитивни појединци који су безрезевно уважавајући ауторитете одраслих потискивали сопствени интегритет и јединственост, не дозвољавајући себи да се супротставе наметнутом мишљењу ауторитарног појединца.

Оно што повезује дело Моме Капора и његов специфичан приступ књижевном раду са овим романима, јесте потреба да се стварност сагледа реалистично, без улепшавања и да се, недвосмислено, укаже на напрслине у друштвеном поретку којих појединац може бити свестан, једино уколико покаже спремност да се са њима суочи.

Капорови романи с почетка књижевног рада одишу жаром побуне против уштогљености и примитивизма, при чему се као погодан прозни облик за исказивање сопствених вредносних уверења и погледа на стварност оличену сталним причама о слободи која је, *de facto* била само један од привида, као једини „сигуран пут“ пред овим уметником отварају фељтони које је писао за *Базар*, а који су временом, обухваћени специфичном прозном врстом – омладинским романом.

Средином седамдесетих Капор је уобличио свој ауторски рад за поменути часопис дајући дотадашњој причи о осамнаестогодишњој девојци Ани облик романа, што је било, уједно, и његово прво дело ове врсте: „Крајњи резултат обједињења *Бележака* у књиге јесу дела које, по много чему, припадају оној специфичној „прозној формацији“ коју Александар Флакер назива „прозом у траперицама“ („jeans prose“).²

Приликом писања, аутор и сам заузима перспективу младог и недораслог, што му омогућава да се непрестано обрачунава, али и да укаже на стереотипе којима нас савремена цивилизација омамљује и заваарава.³ Подражавајући младалачки бунт, писац се подсмева шаблони-ма и варкама модерног доба, упадајући истовремено у стереотипе о младалачкој површности и самодовољности, што му омогућава да читалачкој публици приближи менталитет и начин размишљања одређене друштвене групе, при чему се као једна од доминатних у првим Капоровим романима, сврставаним у оквире цинс прозе, приказује омладинска друштвена група.

Говорећи о основним одликама Капорове поетике, Слађана Јаћимовић износи закључак о томе како овај аутор успева да успостави особену и урбану прозу са јунацима какви су, ре-

2 Љуштановић, Ј. (2012). „Момо Капор: *Белешке једне Ане* – простор и време“, у: *Пријоведач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Кајора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 112.

3 Јаћимовић, С. (2012). „Носталгија и стереотипи у романима Моме Капора“, у: *Пријоведач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Кајора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 105.

тко до тада, добијали место у нашој књижевности.⁴ Прозна и поетска дела настала у змајевској епохи, имала су за циљ да стварањем слике узорног појединца поуче читаоца, дете, исправном понашању и да на њега пренесу одређене васпитне утицаје, усклађене са циљем самог образовно-васпитног процеса.

Међутим, како су се погледи на васпитање, али и на књижевност уопште, временом, мењали, тако су у наредним епохама књижевног стваралаштва на подручју књижевности за децу и младе, настајала дела чија првобитна намера није била само да поуче, већ и да код младог појединца пробуде одређену врсту свести и критичког односа према стварности.

У наредној епохи, коју је обележио рад Александра Вуча, дете је, по први пут могло бити представљено реалистично и објективно – са свом својом бунтовношћу, радозналом природом и немирним духом који непрестано трага ка спознаји света и сопствене улоге у њему. Оно што, на изванредан начин повезује рад Моме Капора са његовим претходником јесте тежња да се стане у одбрану маргинализованих друштвених група и укаже на степен деградације неједнаких по полу, узрасту, националној и верској припадности.

Будући свестан да је то једини начин да се његово мишљење које је дубоко било у контрасту са прокламованом идеологијом Комунистичке партије, буде исказано, Капор је своју „слободу говора“ пронашао заклањајући се иза форме лаког писца: „Као лукаво самопроглашени лаки писац, измислио сам читаву арс-поетику која ме је штитила, иако сам сигуран да је у тој рубрици *Базара* речено више опасних ствари по државу и режим, него у свим политичким коментарима тог времена“.⁵

Позиција аутсајдера у друштву које масовно хрли ка неким наметнутим вредностима и некритички прихвата прокламована идеолошка уверења, пружила му је могућност да отворено критикује различите друштвене појаве, трагове примитивизма, указујући на напрслине у овако конципираном друштвеном поретку. Стиче се утисак да, кроз ироничан, али довољно сугестиван говор својих јунака, овај аутор несебично заступа интересе и права маргинализованих друштвених група желећи да укаже на степен њихове деградације, а самим тим и на изостанак слободе и међуљудске једнакости која је прокламована као једна од основних идеја социјализма.

Предајући приповедну позицију својој јунакињи, Капор је пронашао „сигуран канал“ за слободу говора која је „обичном свету“ била ускраћена или, пак изразито ограничена: „Зашто сам све то говорио? Због тога што нико из идеолошких комисија није смео да се усуди да нападне једну девојчицу због политичких провокација. Или, неког лаког писца, који пише за женски лист ... То је био штит дворске луде“.⁶

Писањем романа у коме главну улогу придаје женском јунаку, Капор наставља традицију започету од стране неких ранијих аутора, попут Астрид Линдгрен (*Пији Дуја Чарайа*) и Луиса Керола (*Алиса у Земљи чуда*). Када се поставља питање присуства родне равноправности

4 Исто, стр. 102.

5 Капор, М. (2012). *Од истоје иписца*. Нови Сад: Прометеј. стр. 58.

6 Исто, стр. 60.

на пољу књижевности за децу и младе, незаобилазно је приметити револуционарност у појави женског јунака као протагонисте романа. Књижевна историја и традиција памте одређену врсту дискриминације која се попут, скривеног курикулума провлачила кроз многе раније радове аутора који су у својим делима улогу главних јунака у романима пустоловне, живе тематике, са тенденцијом кретања јунака кроз различите, тајновите просторе, додељивали искључиво дечацама, док су женски јунаци, стереотипно, имали улогу споредних ликова, чије је подручје кретања било изразито ограничено – у сигурности породичног круга.

Радњу већине својих романа, међу које се, између осталог, убраја и роман *Белешке једне Ане*, аутор смешта у престоницу некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, чиме ствара извесну врсту предлошка за своја потоња дела: „Он ствара посебну, парадигматску димензију која у себи има елементе реалистичног, утолико што се у њој спомињу реални градски објекти (улице и знаменитости), као и конкретан временски тренутак који је историјски забележен“.⁷

Београд, виђен из перспективе „професионалног шетача“, каквим је сам себе називао, неретко се приказује као место пуно опасности, као град порока и бoемског начина живота у који је провинцијски студентски живаљ долазио са великим очекивањима, надом и жељом за успехом, али и неком врстом потврде сопствене успешности, сналажљивости и самосталности, у свету у коме је опстанак представљао непрестану „борбу са ветрењачама“.

У донкихотовском маниру, млади јунаци Капорових романа, живот на београдском асфалту проводе у непрестаном трагању за сопственим идентитетом неретко проналазећи се у забаченим просторима престонице, попут Аде Циганлије, као јединог места за које улазница није изискивала фолирање – место на коме су се могли, барем у мислима, поново вратити животу провинцијских дечака и девојчица залуталих међу бедеме велеграда који је много обећавао, а за узврат одузимао све трагове непатворене чистоте коју би човек у жељи за успехом, временом морао да се одрекне.

ЈЕЗИК БЕОГРАДСКЕ КАЛДРМЕ У КАПОРОВОМ ДЕЛУ

Претежни део лексичког фонда Капорових романа заснива се на употреби жаргонизама. Опредељујући се за писање омладинског романа, аутор настоји да главног јунака, као и остале јунаке представи што сликовитије и реалистичније, узимајући у обзир како временске и просторне, тако и друштвено-историјске околности, при чему употреба жаргона пружа веродостојну слику социјалне групе којој млади јунак поменутог романа припада.

За романе ове врсте карактеристично је да се побуна протагонисте испољава на свим аспектима његове личности и друштвеног функционисања, па тако и кроз говор: „Опредељујући

7 Лазаревић ди Ђакомо, П. (2012). „Фолиранти као „фолирантски“ хронотоп“, у: *Пријоведач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Кайора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 205.

се као млад писац за омладински роман чији су станари Студентског града, он је имао у виду да се без употребе таквих речи не може убедљиво афирмисати идентитет његових житеља⁸.

Капор жаргонску лексику у своје дело уноси на специфичан начин, кроз говор својих ликова којима додељује улогу наратора. Како примећује Александар Флакер, тај говор засићен је „жаргонском стилематиком“, што у свом раду Јован Љуштановић објашњава на следећи начин: „Та стилематика, чини нам се делимично преузета из омладинске поткултуре и колоквијалног језика Београда, а делимично плодом Анине (Капорове) језичке инвенције“⁹. Употребом израза који су плод његове личне инвенције, аутор даје допринос „изградњи“ специфичног говора младих који добија на легитимацији управо кроз књижевни дискурс у коме се жаргонске лексеме и изрази употребљавају са циљем постизања веродостојности атмосфере и приче коју настоји да прикаже.

Кроз уважавање свих језичких норми и творбених принципа аутор је нове речи и изразе у потпуности прилагодио природи српског језика, при чему се новонастале лексичке јединице у њега фонетски и морфолошки у потпуности уклапају: „Он не само да у своје текстове уноси жаргонску лексику, већ је, по свој прилици, и креативно користи, ресемантизује, и ствара нову – на неки начин учествује у обликовању језика омладинске поткултуре“¹⁰.

На тај начин, пишчев рад претвара се у једну вечиту „игру речи“ обојених хумором и иронијом, а све у циљу постизања уверљивости коју ни једном другом врстом лексике не би успео да досегне, јер је баш ова коју самостално осмишљава и функционално употребљава у говору сопствених јунака погодна да се представи менталитет социјалне групе којој припада млади бунтовни јунак из његовог дела. По својој склоности ка осмишљавању нових израза унутар развијеног и утврђеног лексичког фонда једног језика, Капор се може упоредити са неким од својих савременика, попут Душана Радовића, а узрок за то, можда, треба потражити у књижевним почецима ова два аутора који су у књижевност ушли преко новинарства, са мисијом да, поред објективног и непристрасног извештавања, што би било неко од основних етичких начела када је у питању овај позив, привуку пажњу читалаца штампе, радио слушаца – широких народних маса: „Избјегавши свим клишеима офуцане књижевничке каријере, он је чистом спонтаношћу и осјећањем модернитета извјежбавао свој стил радећи у листовима који су у изравном дослуху са свакидашњицом.“¹¹

Имајући у виду тамошње околности на друштвено-политичкој сцени било је јасно да су опстајали само они листови који су о владајућем једнопартијском режиму говорили само похвално. Капор, као и сам наводи, никада није био конформиста, те је, временом, пишући за лист

8 Тешић, Радовић, М. (2012). „Жаргонска лексика у Капоровом књижевном делу“, у: *Пријоветач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Кајора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 137.

9 Љуштановић, Ј. (2012). „Момо Капор: *Белешке једне Ане* – простор и време“, у: *Пријоветач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Кајора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 116.

10 Љуштановић, Ј. (2012). „Момо Капор: *Белешке једне Ане* – простор и време“, у: *Пријоветач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Кајора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 116.

11 Милановић, А. (2012). „Капоров речник носталгије и стрепње“, у: *Пријоветач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Кајора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 142.

Базар, посвећен пре свега женској популацији мајки и домаћица, пронашао „сигуран канал“ који би му омогућио да своја идеолошка уверења изнесе у јавност и пренесе на широки круг читалаца, међу којима идеолошка комисија није залазила. Писање за један такав часопис био је његов „штит дворске луде“¹², што говори да овај храбри „Дон Кихот“ никада није престајао своју „борбу са ветрењачама“.

РОМАН БЕЛЕШКЕ ЈЕДНЕ АНЕ

Роман чијом се анализом бавимо првобитно није постојао као целовито дело, у облику који нам је данас познат. Делови овог романа, првобитно су објављивани у виду новинских фељтона као саставни део женског модног часописа *Базар*. Овакав начин продукције сопствених текстова није био реткост, нарочито у доба социјализма када је слобода говора била изразито ограничена прокламованом идеологијом.

Међутим, ни то није могло представљати ограничење ауторима који су се свесрдно залагали за интересе широких народних маса, настојећи да укажу на напрслине у постојећем друштвеном поретку и његове последице које су најизраженији утицај имале на обичне људе, приморајући их на живот на самом рубу егзистенције. Реалистичан поглед на стварност обојену причама о слободи и једнакости, дат из перспективе младе осамнаестогодишње јунакиње оставио је јак печат на читаоце.

Роман *Белешке једне Ане* први пут је објављен као целовито дело 1972. године. Од тог тренутка па до данас, Капорови романи уживају велику популарност и наклоност читалачке публике, нарочито адолесцената, који се у њима проналазе, јер овај аутор на комичан и иновативан начин приступа неким од главних тема које заокупљају пажњу и интересовање читалаца овог узраста.

Роман започиње непосредним обраћањем аутора својој јунакињи, након чега јој, служећи се техником сказа, вешто предаје улогу наратора из чије ће се перспективе надаље представити радња и сагледавати стварност. На тај начин ствара се илузија непосредног усменог обраћања читаоцу и спонтаног приповедања, што је једна од одлика џинс прозе на коју указује Александар Флакер.¹³

Међутим, не може се рећи да је аутор у потпуности потиснут по страни. У роману су осетни рефлекси његовог личног искуства, што се види и кроз начин на који обликује своје ликове премошћавајући очекивани генерацијски јаз, уједно шаљући поруку читаоцу да младост, као узрасна категорија и нема много везе са годинама. Својим иновативним погледима он руши све стереотипе везане за човекове године живота говорећи да нас младима чини једино наш искрен однос према животу, радост и оптимизам са којиме започињемо сваки нови дан: „Дакле, драге моје девојчице, није уопште важно имате ли четрнаест, седамнаест, двадесет или

12 Капор, М. (2012). *Од исјој њисца*. Нови Сад: Прометеј. стр. 60.

13 Алексић, М. (2012). „Роман *Белешке једне Ане* Моме Капора као критика друштва“, у: *Приповедач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Кајора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 127.

педесет шест година! Сусретао сам ја и девојчице од седамдесет и две, и одмах се некако виде-ло да су још клинке.“¹⁴

Овакав приповедни коментар аутора претвара се у поруку упућену не само једној генерацији, него свима који ће читати његова дела, из чега се даје закључити да у вредносном систему овог аутора, младост није само високо постављена на пиједестале, већ и да функционише као вредност, сама по себи.

Овај роман се, у погледу структуре, састоји из двадесет и четири поглавља, а сваком поглављу претходи приповедни коментар аутора – као неки вид сажетка, чиме се читалац у напред упућује на оно о чему ће бити реч у том делу књиге. Може се рећи да ова поглавља могу функционисати као конзистентне и самосталне целине, што је сасвим и логично, уколико имамо у виду да је настао обједињавањем фељтона у једну стабилну прозну формацију као што је роман.

Прва поглавља, како примећује Милан Алексић, аутор је посветио конструисању слике ужег окружења главне јунакиње, дајући нам слику градске породице, са елементима патријархалног и модерног, типичне за тадашњи историјски тренутак.¹⁵ Гледано са становишта социјолошке теорије и класификација, породица представља микросистем и основу друштвене заједнице, те се може рећи да је аутор, вођен индуктивним путем и принципом концентричних кругова, на прво место поставио опис породичног окружења.

Уједно, треба имати у виду да је појединац своје прве контакте остварује са члановима сопствене породице, те да се, кроз живот и односе у породици, заправо, припрема за живот у друштвеној заједници. Свака породична заједница баштини се на одређеном вредносном систему и нормама које су, уопштено, заједничке за цело друштво, али има и своје појединачне норме које зависе од степена присутности критичког односа према актуелним друштвеним појавама и догађањима.

Кроз опис Анине породице, при чему је аутор сваком од њених чланова понаособ посветио довољно пажње, можемо приметити у којој мери је породично васпитање утицало на развој њене личности: „Родила сам се у породици неуспелог писца с почетка пете деценије овог века. Од оца сам наследила љубав према лепом (!), а од мајке систематичност у масирању. Од бакуте – способност да се ескивирају тешкоће“.¹⁶

Само настојање да породицу, на основу међусобних односа њених чланова одредимо као патријархалну или модерну, говори нам доста о њеним члановима, односно о становишту које они заузимају у односу на нека кључна питања у друштвеном поретку, нарочито када се ради о расподелу улога заснованих на роду.

Из самог романа можемо закључити да се на самом плану породице укрштају три различите генерације. Тако конципован породичан живот био је карактеристичан за патријархална

14 Капор, М. (2020). *Beleške jedne Ane*. Beograd: Laguna. str. 24.

15 Алексић, М. (2012). „Роман *Белешке једне Ане* Моме Капора као критика друштва“, у: *Приповедач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Кајора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 127.

16 Капор, М. (2020). *Beleške jedne Ane*. Beograd: Laguna. str. 341.

друштва, где је породица, уобичајено, бројала велик број чланова. На основу података који се читаоцу дају у роману, можемо закључити да у Аниној породици влада однос привржености и чврсте међусобне повезаности њених чланова. Исто тако, може се стећи и утисак да је ова породица добро уређена, тј. да се тачно зна у чему се састоји улога сваког од њених чланова.

Оно што је новина и што представља одлику модерности када је у питању Анина породица, јесте чињеница да је Анина мајка представљена као глава породице. Бурнијег темперамента, она је жена која „диригује“ својим укућанима шта ће радити и на који начин ће се понашати, док се у лику Аниног оца имамо одраз типичног „спавачког менталитета“, помирености са животом и пасивности, који се сусреће код одраслих или барем оних, који су престали бити млади.

С тим у вези, у раду Слађане Јаћимовић, наилазимо на осврт који се конкретно односи на карактеризацију ликова Капорових романа, према узрасном принципу, чиме ова ауторка настоји да истакне нешто што је заједничко бројним ликовима које нам писац приказује: „Капорови јунаци су млади људи, у *Белешкама једне Ане* говори се из позиције осамнаестогодишње јунакиње, или су то они који желе да заувек остану млади те битишу као вечити престарели тинејџери, или пак они који, заробљени у конвенцијама средовечности, чувају сећање на младост као илузију заувек изгубљеног раја“.¹⁷

Начин обликовања главне јунакиње, одражава Капорову уобичајену склоност ка типологизацији. Дајући нам слику младе, самосвојне девојке, чврстог става и карактера, аутор ствара нову слику женствености и тежи њеној канонизацији кроз књижевни дискурс. Велеградске девојке које „базују“ и „глуваре“ улицама престонице у роману се одређују као *лујике*, при чему је Ана њихов типичан представник.

У роману се јасно назире онеобичавање одређених патријархалних конструкта и њихово извргавање подсмеху од стране главне јунакиње. То се, конкретно, уочава на основу њене перцепције породичног живота и судбине сваке жене када говори о рођеним Београђанкама: „Обично их исфолира на брзак неки дошљак, који лепо седи пред кафанама и посматра друге Београђанке, док оне, несрећнице, пуне зелене паприке млевеним месом, а потресним истинама пуне главе својим ћеркама – трећим Београђанкама, које ће се тек начисто прећи у животу!“¹⁸

Она довољно зрело перципира стварност и начин на који је обликован живот људи у заједници – сведен на образац неких устаљених животних догађаја кроз које би сваки појединац, у складу са датим очекивањима, требало да прође. Ту се види њено јасно опирање да се укалупи и да, у познијим годинама, постане налик својим суграђанкама.

Њена отворена побуна у појединим деловима романа не односи се само на личности које представљају ауторитет у патријархалној заједници (родитељи, наставници), већ је неретко усмерена и на њене другаре из разреда које Ана препознаје као снобове, скоројевиће, фолиранте,

17 Јаћимовић, С. (2012). „Носталгија и стереотипи у романима Моме Капора“, у: *Пријоведач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Кајора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 102.

18 Капор, М. (2020). *Белешке једне Ане*. Београд: Laguna. стр. 63.

татине и мамине синове којима је самим пореклом и позицијом на друштвеној лествици зага-рантован лагодан живот.

Како се може приметити, централни догађаји у роману груписани су управо око неколико Аниних одлука и последица тих одлука – одласком од куће, покреће се низ догађаја и ситуација у које ступа главна јунакиња.¹⁹ Стиче се утисак да њен живот постаје садржајнији оног тренутка када се „изађе“ из круга породице. принуђена да се суочи са светом и да самостално опстане у њему, Ана има прилику да наиђе на различите типове људи, што побуђује њену критичку свест и потребу да се подсмева снобизму, малограђанштини и необразованости високих државних функционера чиме се непосредно указује на напрслине у друштвеном поретку, али и на извештан деградацијски однос према члановима заједнице зависно од њиховог порекла и социјалног статуса.

Кључан моменат преокрета у роману дешава се онда када Ана, по доласку у једну прес-тоничку кафану упознаје Мишелина, сликара аматера који живи живот према сопственом нахођењу. Препознајући у њему подударане са сопственим ставовима и личношћу, са њим остварује контакт на много дубљем нивоу од обичног пријатељства. Чини се да је у њему, по први пут, Ана пронашла неког себи равног – особу која не робује правилима и очекивањима која намеће друштво, што може бити узрок њихове блиске повезаности.

Када се сагледају међусобни односи главне јунакиње и ликова са којима долази у непосредан контакт, може се приметити да Ана блискост и присан однос остварује углавном са јунацима мушког рода, од којих се, по фреквентности њиховог појављивања у роману издвајају Анин отац, Мишелин и Суле, пријатељ Аниног оца. Са друге стране, однос Ане са мајком пркоси уобичајеним стереотипима у вези са односом мајке и кћерке, јер је Ана приврженија оцу.

Лик Анине мајке, умногоме одговара постојећим стереотипима у вези са улогом жене у заједници. Она је домаћица, радохолик и жена која сопствену вредност мери према томе на који начин је виде други људи. То се нарочито може приметити по доласку њених пријатељица у посету породици, при чему се Анина мајка претвара да живи удобним и лагодним животом, у идеалним условима, за којима потајно чезне, приморајући и остале чланове породице да се понашају другачије. Ова епизода се, завршава на комичан начин, уз Анине хумористичне опаске и приповедне коментаре.

Одатле се може приметити да се, за разлику од односа међусобне привржености и разумевања који владају међу мушким ликовима, међу женама испољава извештан ривалитет и љубомора која се претвара у вечито надметање. То је последица њихових промашених живота и проћердане младости на коју је указивала Ана говорећи о рођеним Београђанкама.

19 Алексић, М. (2012). „Роман *Белешке једне Ане* Моме Капора као критика друштва“, у: *Приповедач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Кајора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 127.

ЗАКЉУЧАК

На основу кратког прегледа који смо дали у претходним поглављима, може се закључити да су Ана, као и истакнуте мушке фигуре у овом роману, ликови који својим понашањем, присуством критичког односа према задатим вредностима и очекивањима заједнице јунаци који пркосе стереотипима. Појава оваквих јунака који реалистично гледају на стварност у потпуности одговара природи омладинског романа и сензибилитету младалачке читалачке публике.

Насупрот њима, запажа се присуство јунака који одржавају стереотипе, међу којима је и Анина мајка. То су, углавном људи који су вођени неким спољним подстицајним факторима попут угледа, новца и потребе за признањем пристали да остану слепи на очигледна друштвена превирања и неједнакости, јер би „одступање од очекиваног“ носило опасност од деградације од стране колектива.

Оно што је незаобилазно приметити након читања *Бележака* и осталих Капорових романа јесте извесна врста освежења коју овај аутор доноси на књижевну сцену. Оно се огледа у његовој тежњи да се релативизују естаблиране норме и да се превазиђу постојећа духовна и мисаона ограничења колектива, што Капор исказује на специфичан начин, „питким“ стилем и хумористичним опаскама доводећи читаоца у стање упитаности над апсурдношћу многих правила којих се, безрезервно држимо, само зато што су она део нашег наслеђа, не увиђајући у којој нас мери ограничавају да се развијамо у свом пуном потенцијалу и тиме превазилазимо задате оквире и очекивања.

Одатле се може закључити да овај роман доноси модеран поглед на живот у заједници, првенствено се ограђујући од стереотипа везаних за родне улоге, носећи поруку да је друштвена једнакост, попут младости, ствар човековог избора и односа према животу, али и храбрости да се супротстави правилима које му заједница намеће и да свој живот живи и обликује према сопственом нахођењу.

Литература

1. Bužinjska, A., Markovski, M., P. (2009). *Književne teorije XX veka. Zbornik radova*. Beograd: Službeni glasnik.
2. Flaker, A. (1976). *Proza u trapericama*. Zagreb: Sveučilišna nagrada Liber.
3. Капор, М. (2020). *Beleške jedne Ane*. Beograd: Laguna.
4. Stefanović, J., Glamočak, S. (2018). „(Ne)stereotipni likovi u nagrađenim romanima za decu“ у: *Feministička teorija je sve. Zbornik radaova*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu. str. 459–479.
5. Алексић, М. (2012). „Роман *Белешке једне Ане* Моме Капора као критика друштва“, у: *Пријоведач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Кајора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 125–135.

6. Лазаревић ди Ђакомо, П. (2012). „Фолиранџи као „фолирантски“ хронотоп“, у: *Приповедач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Капора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 203–213.
7. Јаћимовић, С. (2012). „Носталгија и стереотипи у романима Моме Капора“ у: *Приповедач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Капора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 101–111.
8. Капор, М. (2012). *Од истиої йисца*. Нови Сад: Прометеј.
9. Љуштановић, Ј. (2011). „Момо Капор: Белешке једне Ане – простор и време“, у: *Приповедач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Капора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 111–125.
10. Милановић, А. (2012). „Капоров речник носталгије и стрепње“, у: *Приповедач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Капора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 141–157.
11. Опачић, З. (2012). „Младост као опсесивни мотив у прози Моме Капора“ у: *Приповедач урбане меланхолије: књижевно дело Моме Капора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 87–101.
12. Тешић, Радовић, М. (2012). „Жаргонска лексика у Капоровом књижевном делу“, у: *Приповедач урбане меланхолије, књижевно дело Моме Капора. Зборник радова*. Београд: Учитељски факултет. стр. 136–140.

Dunja Bogićević

PS “Djordje Krstić”, Belgrade

THE SPIRIT OF MODERNITY IN MY KAPOR'S PROSE

Summary: In this paper we deal with the analysis of the youth novel by Momo Kapor, *Notes of an Ana*, from the point of view of gender studies. The very concept of this approach to the interpretation of a literary work starts from the idea that gender stereotypes are one of the building blocks of our cultural heritage and, to some extent, collective identity, and as such are passed from generation to generation through everyday life and literary discourse. . Dealing with the analysis of a specific novel, the author of this paper looks at the basic motives, specificity of narrative forms and narrative procedures through which the writer makes established stereotypical patterns of thought and action, established norms and patriarchal constructs, bringing the reader into question. Accordingly, we see that Kapor's prose works are made specific not only by the ease of style with which this author approaches literary work, but also by his innovative and unique view of reality, bringing refreshment and the spirit of modernity to the literary scene.

Keywords: youth literature, youth novel, gender studies, gender stereotypes, presence of jargon, spirit of modernity, patriarchal society.